

DIVA 2.0

ADHD:n diagnostinen haastattelu aikuisilla

Diagnostisch **I**nterview **V**oor **A**DHD bij volwassenen

DIVA
Foundation

*ADHD:n diagnostinen
haastattelu
aikuisilla*

J.J.S. Kooij, MD, PhD & M.H. Francken, MSc
2010, DIVA Foundation, Haag, Alankomaat

Painomerkinnot

ADHD:n diagnostinen haastattelu aikuisilla (DIVA) on DIVA Foundation, Haag, Alankomaat elokuussa 2010 julkaisema asiakirja. Alkuperäinen suomennos hollannin kielestä ja takaisinkäännös on toteutettu Algol Pharma Oy:ltä/Medicelta saadun taloudellisen tuen avulla. Haastattelun ovat suomalaisiin oloihin ja kliiniseen käyttöön ADHD-diagnostiikkaa varten muokanneet LKT, psykiatrian erikoislääkäri Elina Sihvola, Neuropsykiatrian poliklinikka, Psykiatrian tulosyksikkö, HYKS, Helsinki, psykiatrian dosentti Pekka Tani, Neuropsykiatrian poliklinikka, Psykiatrian tulosyksikkö, HYKS, Helsinki ja psykiatrian erikoislääkäri Asko Niemelä, Wellmind Terveys Oy, Oulu. Uudistettu versio, T.I. Annet Bron (MSc) ja Dr. J.J. Sandra Kooij (MD, PhD), DIVA Foundation, 2013.

Luvalla sisällytetyt osat asiakirjasta The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Text Revision, Fourth Edition (Copyright 2000). American Psychiatric Association.

Tämä julkaisu on laadittu huolellisesti. Ajan mittaan julkaisua voidaan kuitenkin joutua muuttamaan. Tämän vuoksi julkaisusta ei voida johtaa mitään oikeuksia. Lisätietoja DIVAsta ja sen tulevista päivityksistä on sivustossa www.divacenter.eu.

Johdanto

Diagnosoitaessa aikuisiän ADHD:tä selvitetään DSM-IV:n kriteerien mukaan ADHD-oireiden esiintymistä lapsuus- ja aikuisiässä.

Diagnoosin oleellisina edellytyksinä ovat, ADHD-oireiden alkaminen lapsuudessa ja ADHD:n ominaispiirteiden jatkuminen koko eliniän ajan ajankohtaiseen arviointihetkeen saakka. Oireisiin on liityttävä kliinisesti merkittävä tai psykososiaalinen toimintakyvyn aleneminen kahdella tai useammalla elämäalueella¹.

Koska ADHD on lapsuudessa alkanut elinikäinen sairaus, tulee oireiden kulku sekä niihin liittyvä toiminnallisen haitan aste arvioida myös mm. retrospektiivisesti lapsuuden osalta. Potilaan antamia tietoja on mahdollisuuksien mukaan täydennettävä potilaan lapsena tunteneiden muiden henkilöiden (yleensä vanhempien tai läheisten perheenjäsenten) antamilla tiedoilla².

ADHD:n diagnostinen haastattelu aikuisilla (DIVA) perustuu DSM-IV:n kriteereihin ja se on ensimmäinen strukturoitu hollanninkielinen aikuisiän ADHD:n haastattelu. DIVA:n ovat kehittäneet J.J.S. Kooij ja M.H. Francken, ja se on jatkoa ensimmäiselle, puolistrukturoidulle aikuisiän ADHD-haastattelulle^{2,3}. Jotta ADHD:n kaikkien 18 oirekriteerin esiintymistä tai esiintymättömyyttä sekä lapsuudessa että aikuisiässä olisi helpompaa arvioida, haastattelussa esitetään konkreettisia ja realistisia esimerkkejä nykyisestä ja lapsuusiän käyttäytymisestä. Esimerkit perustuvat kliinisen vastaanoton puitteissa saatuihin aikuisten ADHD-potilaiden tavallisiin kuvauksiin yleisestä käyttäytymisestä PsyQ:n aikuisten ADHD-tiimille. Oireiden päivittäisessä elämässä aiheuttamasta toimintakyvyn alenemisesta annetaan niin ikään konkreettisia esimerkkejä viideltä jokapäiväisen elämän eri alueilta, jotka ovat työ ja koulutus, ihmissuhteet ja perhe-elämä, sosiaaliset kontaktit, vapaa-aika ja harrastukset sekä itseluottamus ja minäkuva.

DIVA tehdään aikuisille mahdollisuuksien mukaan kumppanin ja/tai perheenjäsenten läsnä ollessa, jotta voidaan arvioida samalla kertaa sekä retrospektiivistä tietoa että muiden antamaa anamnestista tietoa. DIVA-haastatteluun on varattava aikaa yhdestä puoleentoista tuntiin.

DIVA:ssa selvitetään yksinomaan ADHD:n ydinoireita, jotka ovat DSM-IV:n mukaan edellytyksenä diagnoosille, eikä muita psykiatrisia oireita, oireyhtymiä tai häiriöitä. Muita samanaikaisia sairauksia esiintyy kuitenkin niin lapsilla kuin aikuisillakin noin 75% tapauksista. Tämän vuoksi on tärkeää tehdä yleispsykiatrinen arvio usein samanaikaisesti esiintyvien muiden oireiden, oireyhtymien ja häiriöiden kartoittamiseksi. Yleisimmät ADHD:n liittyvät mielenterveyden ongelmat ovat ahdistuneisuus, masennus, kaksisuuntaiset mielialahäiriöt, päihteiden väärinkäyttö ja päihderiippuvuus, uniongelmat ja persoonallisuushäiriöt. Kaikki nämä häiriöt on tutkittava. Tämä on välttämätöntä kattavan kuvan saamiseksi ADHD-oireiden moninaisuudesta yksilöllä ja aikuisiän ADHD:n erotusdiagnostiikan varmistamiseksi, jotta muut psykiatriset häiriöt voidaan sulkea pois aikuisten "ADHD-oireiden" ensisijaisena syynä².

DIVA:n toteutusohjeet

DIVA on jaettu kolmeen osaan, ja jokaista osaa sovelletaan sekä lapsuuteen että aikuisikään:

- Tarkkaamattomuuskriteerit (A1)
- Yliaktiivisuus- ja Impulsiivisuuskriteerit (A2)
- Oireiden alkamisikä ja niistä johtuva Toimintakyvyn Aleneminen

Aloita ensimmäisen osan DSM-IV-kriteereistä, jotka liittyvät *Tarkkaamattomuuteen (A1)*, ja jatka toisen osan kriteereillä, jotka koskevat *Yliaktiivisuutta ja Impulsiivisuutta (A2)*. Käy läpi tällä tavoin peräkkäin kaikki 18 kriteeriä. Noudata kaikissa kohdissa seuraavaa työtapaa:

Tiedustele ensin asiaa aikuisiässä (oireita, jotka ovat kestäneet viimeksi kuluneet kuusi kuukautta tai enemmän) ja sen jälkeen lapsuusiässä (oireita ikävuosien 5–12-v aikana)⁴⁻⁶. Lue jokainen kriteeri kokonaisuudessaan ja kysy sen jälkeen, tunnistaako haastateltava ongelman, ja pyydä antamaan esimerkkejä. Potilaat antavat usein samoja esimerkkejä kuin DIVA:ssa on, jolloin voit rastia ne nykyoireiksi. Jollei potilas tunnista oireita tai olet epävarma, soveltuuko vastaus tähän kriteeriin, käy läpi esimerkit yksi kerrallaan. Ongelmakäyttäytyminen tai oire merkitään esiintyväksi, kun se ilmenee useammin tai vaikeampana kuin iältään ja älykkyysosamäärältään vastaavassa samanikäisten ryhmässä tai kun siihen liittyy toimintakyvyn alenemista. Rasti kaikki potilaan kuvaamat tai tunnistamat esimerkit. Jos potilas antaa muita kriteeriin soveltuvia esimerkkejä, merkitse ne kohtaan ”Muuta”. Kriteerin pisteyttäminen täytyväksi ei tarkoita, että henkilön olisi tunnistettava kaikki sen esimerkit, tarkoituksena on auttaa tutkimuksen tekijää saamaan selvä kuva yksittäisen kriteerin täyttymisestä/ täyttymättömyydestä.

Kysy jokaisen kriteerin yhteydessä, ovatko kumppani ja perheenjäsen samaa mieltä tai osaavatko nämä antaa lisää esimerkkejä kriteeriin liittyvistä ongelmista. Kumppani kertoo pääsääntöisesti aikuisiästä, perhe (vanhemmat tai muu vanhempi perheenjäsen) lapsuudesta. Tutkijan on käytettävä kliinistä harkintaa arvioidessaan eri lähteistä saatua informaatiota. Vastausten ollessa keskenään ristiriidassa peukalosääntönä on, että potilas itse on yleensä paras informaatiolähde⁷.

Kumppanin ja perheen antamia tietoja käytetään ennen muuta potilaan tietojen täydentämiseksi, jotta saadaan mahdollisimman tarkka kuva nykyisestä ja lapsuusiän käyttäytymisestä. Perheenjäsenten antamasta anamnestisesta tiedosta saadaan eniten hyötyä

lapsuusiän tilannetta selvitettäessä. Useimmilla potilailla on vaikeuksia palauttaa mieleen retrospektiivisesti omaa käyttäytymistään. Useimmat ihmiset muistavat 10–12 ikävuoden tapahtumat hyvin mutta varhaisemmat kouluvuodet huonosti.

Tutkijan on pääteltävä kliinisen arvionsa mukaan täyttyykö kriteeri vai ei, huomioiden kaikkien asianosaisten antama informaatio molemmissa elämänvaiheissa. Jollei muiden antamaa anamnestista tietoa ole saatavana, diagnoosi perustetaan potilaan anamneesiin. Mahdollisesti saatavilla olevat koulutodistukset tai voivat auttaa selvittämään lapsuudessa koululuokassa ilmenneitä oireita, ja ne voivat tukea diagnoosia. Oireet katsotaan kliinisesti merkitseviksi, jos ne ovat olleet vakavampia ja/tai esiintyneet useammin kuin samanikäisillä tai jos ne ovat aiheuttaneet toimintakyvyn alenemista.

Oireiden alkamisikä ja niistä johtuva Toimintakyvyn Aleneminen

Kolmas osa, *Oireiden alkamisikä ja niistä johtuva Toimintakyvyn Aleneminen*, on olennainen osa diagnosikriteereitä. Selvitä, onko potilaalla aina ollut oireita, ja myöntävän vastauksen yhteydessä myös se, esiintyikö oireita jo ennen seitsemän vuoden ikää. Jos oireet ovat alkaneet myöhemmin, merkitse alkamisikä. Lue tämän jälkeen joka kerta esimerkit osa-alueista, joilla toimintakyky voi olla alentunut. Kysy ensin aikuisiästä, ja sitten lapsuudesta. Rasti ne esimerkit, jotka potilas tunnistaa, ja merkitse, onko toimintakyvyn alenemisen osa-alueita kaksi tai enemmän niin lapsuuden kuin aikuisiänkin osalta. Diagnoosin edellytyksenä on, että toimintakyky on vähintään kohtalaisesti alentunut ainakin kahdella elämänalueella, kuten työssä / koulussa, ihmissuhteissa / perheessä, sosiaalisissa kontakteissa, vapaa-ajalla / harrastuksissa ja itseluottamuksen / omakuvan osalta.

Oireiden yhteenveto ja pisteytyslomake

Merkitse *Tarkkaamattomuusoireiden (T)* ja *Yliaktiivisuuden ja Impulsiivisuuden (YI) yhteenvetoon*, mitkä yhteensä 18 kriteeristä voidaan pisteyttää täytyviksi kummassakin elämänvaiheessa ja laske Tarkkaamattomuusoireiden summa sekä Yliaktiivisuuden ja Impulsiivisuuden oirepistemäärän summa erikseen. Merkitse lopuksi pisteytyslomakkeeseen, onko Tarkkaamattomuuden (T) tai Yliaktiivisuuden ja Impulsiivisuuden (YI) oireiden kriteerien lukumäärä kuusi tai enemmän. Merkitse kunkin oirekokonaisuuden yhteyteen, havaitaanko viitettä oireiden koko elämänkaaren aikaisesta jatkumisesta, liittykö oireisiin toimintakyvyn alenemista ja ilmeneekö

aleneminen vähintään kahdella elämänalueella. Merkitse, etteivät oireet selity paremmin muilla psykiatrisilla häiriöillä. Merkitse, missä määrin muiden antamat anamnestiset tiedot ja mahdolliset koulunkäyntitiedot puoltavat diagnoosia. Päättele lopuksi, voidaanko ADHD:n diagnoosi asettaa ja mikä alatyypki on kyseessä (DSM-IV koodin mukaan).

Potilaalle ennalta annettava ohjeistus

Tämän haastattelun avulla selvitetään sinulla sekä lapsuudessa että aikuisuudessa ilmenneitä ADHD-oireita. Kysymykset perustuvat DSM-luokituksessa annettuihin virallisiin ADHD-kriteereihin. Jokaisen kriteerin kohdalla kysytään tunnistatko tämän ongelman itselläsi/omalla kohdallasi. Auttaakseni sinua annan haastattelun aikana esimerkkejä, jotka kuvailevat millä tavalla lapset ja aikuiset usein kokevat jokaiseen eri ADHD-oireeseen liittyviä vaikeuksia. Nämä kysymykset esitetään ensin sinulle ja sen jälkeen samat kysymykset esitetään mahdolliselle kumppanillesi ja perheenjäsenillesi. Kumppanisi on tuntenut sinut todennäköisesti aikuisiästä lähtien, joten häntä pyydetään kertomaan aikuisiän tilanteesta; perheellä on puolestaan todennäköisesti muistikuvia käyttäytymisestäsi lapsena. Kumpaakin elämänvaihetta on arvioitava, ennen kuin ADHD-diagnoosi voidaan asettaa.

Viitteet

1. American Psychiatric Association (APA). Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Text Revision, Fourth Edition. Washington DC, 2000.
2. Diagnostic Interview for ADHD in Adults 2.0 (DIVA 2.0), in: Kooij, JJS. Adult ADHD. Diagnostic assessment and treatment. Springer, 2012.
3. Kooij JJS, Francken MH: Diagnostisch Interview voor ADHD (DIVA) bij volwassenen 2.0. DIVA Foundation, PsyQ. Luettavissa internetissä osoitteessa www.kenniscentrumadhbijvolwassenen.nl, 2007. Julkaistu englanniksi (viite 2).
4. Applegate B, Lahey BB, Hart EL, Biederman J, Hynd GW, Barkley RA, Ollendick T, Frick PJ, Greenhill L, McBurnett K, Newcorn JH, Kerdyk L, Garfinkel B, Waldman I, Shaffer D: Validity of the age-of-onset criterion for ADHD: a report from the DSM-IV field trials. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry* 1997; 36(9):1211-21.
5. Barkley RA, Biederman J: Toward a broader definition of the age-of-onset criterion for attention-deficit hyperactivity disorder. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry* 1997; 36(9):1204-10.
6. Faraone SV, Biederman J, Spencer T, Mick E, Murray K, Petty C, Adamson JJ, Monuteaux MC: Diagnosing adult attention deficit hyperactivity disorder: are late onset and subthreshold diagnoses valid? *Am J Psychiatry* 2006; 163(10):1720-9.
7. Kooij JJS, Boonstra AM, Willemsen-Swinkels SHN, Bekker EM, De Noord I, Buitelaar JL: Reliability, validity, and utility of instruments for self-report and informant report regarding symptoms of Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder (ADHD) in adult patients. *J Atten Disorders* 2008; 11(4):445-458.

Uusintapainos American Psychiatric Associationin luulla Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Text Revision, Fourth Edition (Copyright 2000). American Psychiatric Association.

Potilaan nimi

Syntymäaika

Sukupuoli M / N

Haastattelupäivä

Tutkimuksen tekijän nimi

Potilasnumero

Osa 1: Tarkkaamattomuusoireet (DSM-IV-kriteeri A1)

Ennako-ohjeet: Aikuisiän oireiden on täytynyt esiintyä vähintään kuuden kuukauden ajan. Lapsuusiän oireet viittaavat 5-12 vuoden ikään. Jotta oireen voidaan katsoa liittyvän aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriöön (ADHD), on sen oltava kulultaan krooninen ja luonteenpiirteen kaltainen, ei ajoittainen.

T1

Jätätkö usein huomioimatta yksityiskohtia tai teet huolimattomuusvirheitä työssä tai muussa toiminnassa? *Miten asia oli lapsuudessa?*

Aikuisiän esimerkkejä

- Tekee huolimattomuusvirheitä
- Työskentelee hitaasti virheiden välttämiseksi
- Ei lue ohjeita tarkasti
- Vaikeuksia tehdä pikkutarkkaa työtä
- Tarvitsee liian paljon aikaa saadakseen valmiiksi pikkutarkkuutta vaativia tehtäviä
- Jumiutuu yksityiskohtiin
- Työskentelee liian nopeasti ja tekee sen vuoksi virheitä
- Muuta:

Esiintyykö oire? Kyllä / Ei

Lapsuusiän esimerkkejä

- Tekee huolimattomuusvirheitä koulutehtävissä
- Tekee virheitä, koska ei lue kysymyksiä kunnolla
- Kysymyksiä jää vastaamatta koska ei lue niitä kunnolla
- Kokeen kääntöpuoli jää vastaamatta
- Muut huomauttelevat huolimattomasta työstä
- Ei tarkista vastauksiaan kotitehtäviin
- Yksityiskohtaisiin tehtäviin kuluu liikaa aikaa
- Muuta:

Esiintyykö oire? Kyllä / Ei

T2

Onko sinulla usein toistuvia vaikeuksia keskittyä tehtäviin? *Miten asia oli lapsuudessa?*

Aikuisiän esimerkkejä

- Ei pysty keskittymään pitkiä aikoja tehtäviin
- Harhautuu nopeasti omiin miellelyhtymiin tai ajatuksiinsa
- Vaikea katsoa elokuva tai lukea kirja loppuun*
- Kyllästyy nopeasti*
- Esittää kysymyksiä aiheista, joista on jo keskusteltu
- Muuta:

* Paitsi jos asia tuntuu erittäin kiinnostavalta (esim. tietokone tai harrastus)

Esiintyykö oire? Kyllä / Ei

Lapsuusiän esimerkkejä

- Vaikea pitää huomio koulutehtävissä
- Vaikea pitää huomio leikissä*
- Ajatukset harhautuvat helposti
- Vaikeuksia keskittyä*
- Tarvitsee paljon järjestelmällisyyttä, etteivät ajatukset harhaudu
- Kyllästyy nopeasti*
- Muuta:

* Paitsi jos asia tuntuu erittäin kiinnostavalta (esim. tietokonepeli tai harrastus)

Esiintyykö oire? Kyllä / Ei

T3

Näyttääkö usein siltä, ettet kuuntele, kun sinua puhutellaan suoraan? *Miten asia oli lapsuudessa?*

Aikuisiän esimerkkejä

- On haaveileva tai poissaoleva
- Vaikea keskittyä keskusteluun
- Ei muista jälkikäteen, mitä keskustelu koski
- Vaihtaa usein puheenaihetta
- Muut sanovat, että ajatuksesi ovat muualla
- Muuta:

Esiintyykö oire? Kyllä / Ei

Lapsuusiän esimerkkejä

- Ei tiedä, mitä vanhemmat/opettajat ovat sanoneet
- On haaveileva tai poissaoleva
- Kuuntelee vasta, kun keskustelukumppani katsoo silmiin tai korottaa ääntään
- Puhuteltava usein uudestaan
- Kysymyksiä pitää toistaa
- Muuta:

Esiintyykö oire? Kyllä / Ei

T4

Jätätkö usein seuraamatta ohjeita etkä saa askareita tai työhön liittyviä velvollisuuksia suoritetuksi? *Miten asia oli lapsuudessa?*

Aikuisiän esimerkkejä

- Tekee useita asioita toistensa lomassa saamatta niitä valmiiksi
- Vaikea saada tehtäviä valmiiksi, kun uutuudenviehätys on haihtunut
- Tarvitsee määräaikoja, jotta saa asiat valmiiksi
- Vaikea saada valmiiksi hallinnollisia tehtäviä
- Vaikea seurata käyttöohjeita
- Muuta:

Esiintyykö oire? Kyllä / Ei

Lapsuusiän esimerkkejä

- Vaikea seurata ohjeita
- Vaikea suorittaa moniosaisia tehtäviä
- Ei saa asioita valmiiksi
- Ei tee kotitehtäviä valmiiksi tai ei palauta niitä
- Tarvitsee paljon järjestelmällisyyttä, jotta saa tehtävät valmiiksi
- Muuta:

Esiintyykö oire? Kyllä / Ei

T5

Onko sinulla usein toistuvia vaikeuksia tehtävien ja toimien järjestämisessä? *Miten asia oli lapsuudessa?*

Aikuisiän esimerkkejä

- Vaikeuksia suunnitella päivittäisiä asioita
- Koti ja/tai työpiste ovat sekaisin
- Suunnittelee liikaa tehtäviä tai suunnitelmat tehottomia
- Varaa säännöllisesti päällekkäin tehtäviä tai tapaamisia
- Tulee paikalle myöhässä
- Ei pysty käyttämään kalenteria johdonmukaisesti
- Ei pysty joustamaan aikataulussa pysymisen tarpeen vuoksi
- Ei havaitse ajan kulumista
- Laatii aikatauluja, joita ei käytä
- Tarvitsee muita ihmisiä järjestämään asioitaan
- Muuta:

Esiintyykö oire? Kyllä / Ei

Lapsuusiän esimerkkejä

- Vaikea olla ajoissa valmiina
- Sotkuinen huone/työpöytä
- Vaikea leikkiä yksin
- Vaikea suunnitella asioiden tai läksyjen tekemistä
- Tekee asioita sekaisin
- Tulee paikalle myöhässä
- Ei havaitse ajan kulumista
- Vaikea keksiä tekemistä
- Muuta:

Esiintyykö oire? Kyllä / Ei

T6

Välitteletkö usein (tai inhoatko tai oletko haluton suorittamaan tehtäviä) jotka vaativat pitkäkestoista henkistä ponnistelua? *Miten asia oli lapsuudessa?*

Aikuisiän esimerkkejä

- Tekee aluksi helpoimmat ja hauskimmat asiat
- Lykkää usein tylsiä tai vaikeita tehtäviä
- Lykkää tehtäviä niin, että määräajat ylittyvät
- Välttää yksitoikkoista työtä, kuten hallintoa
- Ei pidä lukemisesta henkisen ponnistelun vuoksi
- Välttää asioita, jotka edellyttävät paljon keskittymistä
- Muuta:

Esiintyykö oire? Kyllä / Ei

Lapsuusiän esimerkkejä

- Välittelee läksyjä tai läksyt tuntuvat vastenmielisiltä
- Lukee vähän kirjoja tai ei tee mieli lukea, henkisen ponnistelun vuoksi
- Välittelee asioita, jotka edellyttävät paljon keskittymistä
- Paljon keskittymistä edellyttävät kouluaineet tuntuvat vastenmielisiltä
- Lykkää usein tylsiä tai vaikeita tehtäviä
- Muuta:

Esiintyykö oire? Kyllä / Ei

T7

Kadotatko usein tehtävissä tai toimissa tarvittavia esineitä? *Miten asia oli lapsuudessa?*

Aikuisiän esimerkkejä

- Hukkaa lompakon, avaimet tai kalenterin
- Jättää usein tavaroita jälkeensä
- Hukkaa työpapereita
- Paljon aikaa kuluu hukkaan tavaroita etsiessä
- Joutuu paniikkiin, jos muut siirtelevät tavaroita
- Laittaa tavaroita väärin paikkoihin
- Hukkaa listoja, puhelinnumeroita tai muistiinpanoja
- Muuta:

Esiintyykö oire? Kyllä / Ei

Lapsuusiän esimerkkejä

- Hukkaa asialistoja, kyniä, liikuntatarvikkeita tai muita tavaroita
- Hukkaa tai unohtaa vaatteita, leikkikaluja tai kotitehtäviä
- Paljon aikaa kuluu hukkaan tavaroita etsiessä
- Joutuu paniikkiin, jos muut siirtelevät tavaroita
- Vanhemmat/opettajat huomauttelevat unohtuneista tavaroista
- Muuta:

Esiintyykö oire? Kyllä / Ei

T8

Häiriinnytkö helposti ulkopuolisista ärsykkeistä? *Miten asia oli lapsuudessa?*

Aikuisiän esimerkkejä

- Vaikea torjua ulkoisia ärsykeitä
- Vaikea saada ajatuksesta kiinni, kun on tullut häirityksi
- Häiriintyy herkästi äänistä tai tapahtumista
- Jää kuuntelemaan muiden keskusteluja
- Vaikea suodattaa/valikoida informaatiota
- Muuta:

Esiintyykö oire? Kyllä / Ei

Lapsuusiän esimerkkejä

- Katselee luokassa usein ulos
- Häiriintyy herkästi äänistä tai tapahtumista
- Vaikea saada ajatuksesta kiinni
- Muuta:

Esiintyykö oire? Kyllä / Ei

T9

Unohdatko usein asioita päivittäisissä toiminna? *Miten asia oli lapsuudessa?*

Aikuisiän esimerkkejä

- Unohtaa tapaamisia tai muita velvollisuuksia
- Unohtaa avaimia, kalenterin tms
- Tarvitsee usein muistutuksia tapaamisista
- Joutuu palaamaan kotiin hakemaan unohtuneita tavaroita
- Käyttää pikkutarkasti listoja, jottei unohtaisi asioita
- Unohtaa pitää/lukea kalenteria
- Muuta:

Esiintyykö oire? Kyllä / Ei

Lapsuusiän esimerkkejä

- Unohtaa tapaamisia tai annettuja tehtäviä
- Tarvitsee usein muistutuksia asioista
- Unohtaa kesken tehtävän, mitä piti tehdä
- Unohtaa ottaa tavaroita kouluun mukaan
- Jättää tavaroita kouluun tai kaverien luokse
- Muuta:

Esiintyykö oire? Kyllä / Ei

Kriteerin A täydennys**Aikuisikä:**

Onko sinulla näitä tarkkaamattomuusoireita enemmän tai useammin kuin muilla?

Kyllä / Ei

Lapsuusikä:

Oliko sinulla näitä tarkkaamattomuusoireita enemmän tai useammin kuin muilla ikäisilläsi lapsilla?

Kyllä / Ei

Osa 2: Yliaktiivisuus- ja impulsiivisuusoireet (DSM-IV-kriteeri A2)

Aikuisiän oireiden on täytynyt esiintyä vähintään kuuden kuukauden ajan. Lapsuusiän oireet viittaavat 5-12 vuoden ikään. Jotta oireen voidaan katsoa liittyvän aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriöön (ADHD), on sen oltava kulultaan krooninen ja luonteenpiirteen kaltainen, ei ajoittainen.

Y/I 1

Liikutteletko usein hermostuneesti käsiäsi tai jalkojasi tai kiemurteletko istuessasi?
Miten asia oli lapsuudessa?

Aikuisiän esimerkkejä

- Vaikea istua paikallaan
- Nytkyttelee jalkojaan
- Naputtelee kynällä tai leikkii jollain esineellä
- Pureskelee kynsiään tai hypistelee hiuksiaan
- Pystyy hillitsemään levottomuutta, mutta stressaantuu siitä
- Muuta:

Esiintyykö oire? Kyllä / Ei

Lapsuusiän esimerkkejä

- Vanhemmat sanoivat usein "Istu paikallasi" tai vastaavaa
- Nytkyttelee jalkojaan
- Naputtelee kynällä tai leikkii jollain esineellä
- Pureskelee kynsiään tai hypistelee hiuksiaan
- Vaikea istua paikallaan tuolilla rauhallisesti
- Pystyy hillitsemään levottomuutta, mutta stressaantuu siitä
- Muuta:

Esiintyykö oire? Kyllä / Ei

Y/I 2

Nousetko usein seisomaan tilanteissa, joissa edellytetään istumista paikallasi? *Miten asia oli lapsuudessa?*

Aikuisiän esimerkkejä

- Välttää konferensseja, luentoja, kirkossakäyntiä jne
- Kävelee mieluummin ympäriinsä kuin istuu
- Ei pysty istumaan pitkään paikallaan, on aina liikkeessä
- Stressaantuu, koska on vaikea istua paikallaan
- Keksii tekosyitä voidakseen kävellä ympäriinsä
- Muuta:

Esiintyykö oire? Kyllä / Ei

Lapsuusiän esimerkkejä

- Nousee usein seisomaan syödessä ja/tai luokassa
- Erittäin vaikea istua aloillaan koulussa tai aterioiden aikana
- Käsketään istumaan paikallaan
- Keksii tekosyitä voidakseen kävellä ympäriinsä
- Muuta:

Esiintyykö oire? Kyllä / Ei

Y/I 3

Tunnetko itsesi usein levottomaksi? *Miten asia oli lapsuudessa?*

Aikuisiän esimerkkejä

- Tuntee sisäistä rauhattomuutta tai levottomuutta
- Tuntuu, että koko ajan pitää olla jotain tekemistä
- Vaikea rentoutua
- Muuta:

Esiintyykö oire? Kyllä / Ei

Lapsuusiän esimerkkejä

- Juoksentelelee jatkuvasti ympäriinsä
- Kiipeilee huonekalujen päällä tai pomppii sohvalla
- Kiipeilee puihin
- Tuntee sisäistä rauhattomuutta
- Muuta:

Esiintyykö oire? Kyllä / Ei

Y/I 4

Onko sinulla vaikeuksia osallistua vapaa-ajan toimintaan rauhallisesti? *Miten asia oli lapsuudessa?*

Aikuisiän esimerkkejä

- Puhuu toimintojen aikana, joissa se ei ole sopivaa
- Muiden seurassa puhuu tai reagoi usein ensimmäisenä
- On äänekkäs kaikenlaisissa tilanteissa
- Vaikea tehdä toimintoja hiljaisesti
- Vaikea puhua rauhallisesti
- Muuta:

Esiintyykö oire? Kyllä / Ei

Lapsuusiän esimerkkejä

- On äänekkäs leikkien aikana/luokassa
- Ei pysty katsomaan televisiota tai elokuvia hiljaa
- Pyydetään rauhoittumaan/olemaan hiljempaa
- Muiden seurassa puhuu tai reagoi usein ensimmäisenä
- Muuta:

Esiintyykö oire? Kyllä / Ei

Y/I 5Oletko jatkuvasti menossa tai 'käytkö kuin kone'? *Miten asia oli lapsuudessa?***Aikuisiän esimerkkejä**

- Aina kiire tehdä jotakin
- Liikaa energiaa, aina liikkeessä
- Ylittää omia rajojaan
- Vaikea päästää irti asioista, inttää/puskee aina eteenpäin
- Muuta:

Esiintyykö oire? Kyllä / Ei**Lapsuusiän esimerkkejä**

- On aina kiireinen
- Huomattavan aktiivinen koulussa ja kotona
- Paljon energiaa
- Inttää tai puskee aina eteenpäin
- Muuta:

Esiintyykö oire? Kyllä / Ei**Y/I 6**Puhutko usein ylettömästi? *Miten asia oli lapsuudessa?***Aikuisiän esimerkkejä**

- Puhuu niin vilkkaasti, että se uuvuttaa muita
- Tunnetaan kovana puhumaan
- Vaikea lopettaa puhuminen
- Taipumuksena puhua liikaa
- Ei anna toisille tilaa keskusteluissa
- Tarvitsee paljon sanoja kertoakseen jotakin
- Muuta:

Esiintyykö oire? Kyllä / Ei**Lapsuusiän esimerkkejä**

- Tunnetaan 'papupatana'
- Opettajat ja vanhemmat pyytävät usein olemaan hiljaa
- Koulun tiedotteissa kommentteja puhumisesta
- Rangaistaan siitä, että puhuu paljon
- Estää muiden koulutyötä puhumalla
- Ei anna muille tilaa keskusteluissa
- Muuta:

Esiintyykö oire? Kyllä / Ei

Aikuisiän esimerkkejä

- On "hölösuu", sanoo, mitä ajattelee
- Sano asioita ajattelematta
- Vastaa ihmisille, ennen kuin he ovat sanoneet sanottavansa
- Täydentää muiden lauseita
- On tahditon
- Muuta:

Esiintyykö oire? Kyllä / Ei**Lapsuusiän esimerkkejä**

- On "hölösuu", sanoo ennen kuin ajattelee
- Haluaa vastata kysymyksiin koulussa ensimmäisenä
- Ilmoittaa ensimmäisen mieleeni tulevan vastauksen, vaikka se on väärin
- Keskeyttää muita, ennen kuin lauseet ovat päättyneet
- Vaikuttaa tahdittomalta
- Muuta:

Esiintyykö oire Kyllä / Ei**Aikuisiän esimerkkejä**

- Vaikea odottaa jonossa, kiilaa
- Vaikea odottaa kärsivällisesti liikenteessä/ruuhkassa
- Vaikea odottaa vuoroa keskustelussa
- On kärsimätön
- Aloittaa ja lopettaa ihmissuhteita/työsuhteita nopeasti kärsimättömyyden vuoksi
- Muuta:

Esiintyykö oire? Kyllä / Ei**Lapsuusiän esimerkkejä**

- Vaikea odottaa vuoroa urheillessa/leikkiessä
- Vaikea odottaa vuoroa luokassa
- Haluaa olla aina ensimmäisenä puhumassa tai tekemässä
- Tulee nopeasti kärsimättömäksi
- Ylittää kadun katsomatta liikennettä
- Muuta:

Esiintyykö oire? Kyllä / Ei

Aikuisiän esimerkkejä

- Puuttuu nopeasti muiden tekemisiin
- Keskeyttää muita
- Sekaantuu pyytämättä muiden ihmisten tehtäviin
- Muut huomauttelevat sekaantumisesta
- Vaikea kunnioittaa muiden ihmisten rajoja
- Oma mielipiteen joka asiasta ja ilmaisee sen suoraan
- Muuta:

Lapsuusiän esimerkkejä

- Keskeyttää muiden leikit
- Keskeyttää muiden keskusteluja
- Reagoi kaikkeen
- Ei jaksaa odottaa
- Muuta:

Esiintyykö oire? Kyllä / EiEsiintyykö oire? Kyllä / Ei**Kriteerin täydennys****Aikuisikä:**

Onko sinulla näitä yliaktiivisuus- ja impulsiivisuusoireita enemmän tai useammin kuin muilla?

 Kyllä / Ei**Lapsuusikä:**

Oliko sinulla näitä yliaktiivisuus- ja impulsiivisuusoireita enemmän tai useammin kuin muilla ikäisilläsi lapsilla?

 Kyllä / Ei**Osa 3: Toimintakyvyn aleneminen oireiden vuoksi
(DSM-IV-kriteerit B, C ja D)****Kriteeri B**

Onko sinulla ollut aina edellä käsiteltyjä tarkkaamattomuusoireita ja/tai yliaktiivisuus/impulsiivisuusoireita?

 Kyllä (jotain oireita on ollut ennen seitsemättä ikävuotta) EiJos ei, alkaen ikävuodesta

Kriteeri C

Millä elämänalueilla edellä mainitut oireet ovat aiheuttaneet ongelmia?

Aikuisikä

Työ tai koulutus

- Ei ole suorittanut loppuun työssä tarvittavaa koulutusta
- Työ on koulutustasoa alempi
- Kyllästyy nopeasti työssään
- Toistuvana kaavana useat lyhytkestoiset työsuhteet
- Vaikeuksia hallinnollisessa työssä/suunnittelussa
- Ei saa ylennyksiä
- Alisuoriutuu työssään
- Lähtenyt työpaikasta väittelyn tai irtisanoutumisen jälkeen
- Saanut sairaus- tai työkyvyttömyysetuuksia oireiden vuoksi
- Korkea älykkyyks korvannut toimintakyvyn alentumista
- Ulkoiset rakenteet korvanneet toimintakyvyn alentumista
- Muuta:

Suhteet ja/tai perhe

- Kyllästyy nopeasti ihmissuhteissa
- Aloittaa/lopettaa ihmissuhteita hetken mielihajotteesta
- Epätasa-arvoisia kumppanuussuhteita oireiden vuoksi
- Ihmissuhdeongelmia, paljon riitoja, läheisyyden puutetta
- Eroja oireiden vuoksi
- Seksuaalisia ongelmia oireiden vuoksi
- Kasvatusongelmia oireiden vuoksi
- Vaikeuksia kodinhoidossa tai hallinnoinnissa
- Raha-/peliongelmia
- Ei uskalla aloittaa ihmissuhdetta
- Muuta:

Lapsuusikä

Koulutus

- Koulutustaso alempi kuin älykkyydystason perusteella voisi olettaa
- Jäänyt luokille keskittymisongelmien vuoksi
- Ei ole suorittanut koulua loppuun/on erotettu koulusta
- Koulun suorittaminen loppuun on vienyt paljon tavanomaista pitempään
- Älykkyydystasoa vastaavan koulutuksen saavuttaminen ollut vaikeaa
- Vaikea tehdä läksyjä
- Saanut erityisopetusta oireiden vuoksi
- Opettajat ovat huomauttaneet käyttäytymisestä/ keskittymisestä
- Korkea älykkyyks korvannut toimintakyvyn alentumista
- Ulkoiset rakenteet korvanneet toimintakyvyn alentumista
- Muuta:

Perhe

- Usein riitoja sisarusten kanssa
- Usein rangaistuksia/selkäsaunoja
- Vähän yhteyksiä perheeseen konfliktien takia
- On tarvinnut vanhempien tukea tavanomaista pitempään
- Muuta:

Aikuisikä (jatkoa)

Sosiaaliset kontaktit

- Kyllästyy nopeasti sosiaalisissa kontakteissa
- Vaikea pitää yllä sosiaalisia kontakteja
- Konflikteja kommunikointiongelmien vuoksi
- Vaikeuksia ryhtyä sosiaalisiin kontakteihin
- Heikko itsevarmuus kielteisten kokemusten vuoksi
- Huomaavaisuuden puute (unohtaa lähettää kortin/ ilmaista myötätuntoa/ soittaa jne)
- Muuta:

Vapaa-aika/harrastaminen

- Ei pysty rentoutumaan riittävästi vapaa-aikana
- Joutuu urheilemaan liian paljon, jotta voi rentoutua
- Vammoja liiallisen urheilun vuoksi
- Ei pysty lukemaan kirjaa loppuun tai katsomaan elokuvaa loppuun
- On aina kiireinen ja siksi uupunut
- Kyllästyy nopeasti harrastuksiin
- Onnettomuuksia/ajokortin menetys huolimattoman ajotyylin vuoksi
- Elämyshakuisuus ja/tai liiallinen riskinotto
- Tekemisissä poliisin tai oikeuslaitoksen kanssa
- Ahmiminen
- Muuta:

Itseluottamus/minäkuva

- Tuntee itsensä epävarmaksi muiden kielteisten huomautusten vuoksi
- Minäkuva on kielteinen epäonnistumiskokemusten vuoksi
- Epäonnistumisen pelko rajoittaa uusien asioiden aloittamista
- Reagoi liian voimakkaasti arvosteluun
- Täydellisyyden tavoittelu
- ADHD-oireet surettavat
- Muuta:

Lapsuusikä (jatkoa)

Sosiaaliset kontaktit

- Vaikea säilyttää sosiaalisia kontakteja
- Konflikteja kommunikointiongelmien vuoksi
- Vaikeuksia ryhtyä sosiaalisiin kontakteihin
- Heikko itsevarmuus kielteisten kokemusten vuoksi
- Vähän ystäviä
- Kiusataan koulussa
- Suljetaan ryhmästä/kielletään osallistumasta ryhmän tekemisiin
- On koulukiusaaja
- Muuta:

Vapaa-aika/harrastaminen

- Ei pysty rentoutumaan riittävästi vapaa-aikana
- Joutuu urheilemaan liian paljon, jotta voi rentoutua
- Vammoja liiallisen urheilun vuoksi
- Ei pysty lukemaan kirjaa loppuun tai katsomaan elokuvaa loppuun
- On aina kiireinen ja siksi uupunut
- Kyllästyy nopeasti harrastuksiin
- Elämyshakuisuus ja/tai liiallinen riskinotto
- Tekemisissä poliisin tai oikeuslaitoksen kanssa
- Joutuu usein onnettomuuksiin
- Muuta:

Itseluottamus/minäkuva

- Tuntee itsensä epävarmaksi muiden kielteisten huomautusten vuoksi
- Minäkuva on kielteinen epäonnistumiskokemusten vuoksi
- Epäonnistumisen pelko rajoittaa uusien asioiden aloittamista
- Reagoi liian voimakkaasti arvosteluun
- Täydellisyyden tavoittelu
- Muuta:

Aikuisikä: Onko toimintakyky alentunut ≥ 2 elämäntilanteella?

Kyllä / Ei

Lapsuusikä: Onko toimintakyky alentunut ≥ 2 elämäntilanteella?

Kyllä / Ei

Haastattelu on päättynyt. Siirry nyt yhteenvetoon.

Mahdollisia erityispiirteitä:

T- ja YI-oireiden yhteenveto

Merkitse, mitkä kriteerit pisteytettiin täytyviksi osissa 1 ja 2 ja laske ne yhteen

Kriteeri DSM-IV TR	Oire	Ilmennyt aikuisiässä	Ilmennyt lapsuusiässä
A1a	T1. Jättää usein huomiotta yksityiskohtia tai tekee huolimattomuusvirheitä koulussa, työssä tai muussa toiminnassa		
A1b	T2. Usein toistuvia vaikeuksia keskittyä tehtäviin		
A1c	T3. Usein ei näytä kuuntelevan suoraan puhuteltaessa		
A1d	T4. Jättää usein seuraamatta ohjeita eikä saa koulu- tai työtehtäviään suoritetuksi		
A1e	T5. Usein toistuvia vaikeuksia tehtävien ja toimien järjestämisessä		
A1f	T6. Usein välttelee, inhoaa tai on haluton suorittamaan tehtäviä, jotka vaativat pitkäkestoista henkistä ponnistelua		
A1g	T7. Kadottaa usein tehtävissä tai toimissa tarvittavia esineitä		
A1h	T8. Häiriintyy helposti ulkopuolisista ärsykkeistä		
A1i	T9. Unohtaa usein asioita päivittäisissä toimissa		
Kriteerien kokonaismäärä tarkkaamattomuudesta		____ / 9	____ / 9
A2a	Y/I 1. Liikuttelee usein hermostuneesti käsiään tai jalkojaan tai kiemurtelee istuessaan		
A2b	Y/I 2. Poistuu usein paikaltaan luokassa tai muissa tilanteissa, joissa edellytetään paikallaan oloa		
A2c	Y/I 3. Juoksenteleee tai kiipeilee usein ylettömästi sopimattomissa tilanteissa (nuorilla tai aikuisilla voi rajoittua levottomuuden tunteeseen)		
A2d	Y/I 4. Usein toistuvia vaikeuksia leikkiä tai harrastaa mitään rauhallisesti		
A2e	Y/I 5. On usein "jatkovasti menossa" tai "käy kuin kone"		
A2f	Y/I 6. Puhuu usein ylettömästi		
A2g	Y/I 7. Vastaa usein kysymyksiin ennen kuin ne on kunnolla esitetty		
A2h	Y/I 8. Usein toistuvia vaikeuksia odottaa vuoroaan		
A2i	Y/I 9. Usein keskeyttää toisia tai on tunkeileva toisia kohtaan (esimerkiksi tuppautuu toisten seuraan)		
Kriteerien kokonaismäärä yliaktiivisuudesta ja impulsiivisuudesta		____ / 9	____ / 9

Pistelomake

DSM-IV kriteeri A	Lapsuusikä Onko A piirteiden lukumäärä ≥ 6 ? Onko H/I piirteiden lukumäärä ≥ 6 ?	☐ Kyllä / ☐ Ei ☐ Kyllä / ☐ Ei
	Aikuisikä* Onko A piirteiden lukumäärä ≥ 6 ? Onko H/I piirteiden lukumäärä ≥ 6 ?	☐ Kyllä / ☐ Ei ☐ Kyllä / ☐ Ei
DSM-IV kriteeri B	Onko viitteitä koko eliniän ajan ilmenneistä tyypillisistä oireista ja rajoitteista?	☐ Kyllä / ☐ Ei
DSM-IV kriteerit C ja D	Oireet ja haitta ilmenevät vähintään 2 elämänalueella	
	Aikuisikä Lapsuusikä	☐ Kyllä / ☐ Ei ☐ Kyllä / ☐ Ei
DSM-IV kriteeri E	Oireita ei voida selittää paremmin muulla ajankohtaisella psykiatrisella häiriöllä	☐ Ei ☐ Kyllä, miten ____
	Saako diagnoosi tukea muiden henkilöiden antamasta anamnestisesta tiedosta? Vanhempi(vanhemmat)/veli/sisko/muu, kuka ____ ** Kumppani/hyvä ystävä/muu, kuka ____ ** Koulutodistukset 0 = ei/vähän tukea 1 = jonkin verran tukea 2 = selvää tukea	☐ Ei koske ☐ 0 ☐ 1 ☐ 2 ☐ Ei koske ☐ 0 ☐ 1 ☐ 2 ☐ Ei koske ☐ 0 ☐ 1 ☐ 2 Selitys: ____
	ADHD-diagnoosi***	☐ Ei Kyllä, alatyypit ☐ 314.01 Kombinoitu ☐ 314.00 Pääasiallisesti tarkkaamattomuusoireinen ☐ 314.01 Pääasiallisesti yliaktiivisuus-/impulsiivisuusoireinen

* Tutkimukset viittaavat siihen, että aikuisiän ADHD-diagnoosi voidaan asettaa neljän tai useamman tarkkaamattomuus- ja/tai yliaktiivisuus-/impulsiivisuuspiirteiden perusteella. Kooij et al. Internal and external validity of Attention-Deficit Hyperactivity Disorder in a population-based sample of adults. *Psychological Medicine* 2005; 35(6):817-827. Barkley RA: Age dependent decline in ADHD: True recovery or statistical illusion? *The ADHD Report* 1997; 5:1-5.

** Merkitse, keneltä anamnestinen tieto on saatu.

*** Jos lapsuusiän ja aikuisiän määritellyt alatyypit eroavat toisistaan, diagnoosiksi asetetaan vallitseva aikuisiän alatyypit.

DIVA 2.0

SUOMI

DIVA
Foundation

*ADHD:n diagnostinen
haastattelu
aikuisilla*